

Andrew Cook: Megölni Raszputyint. Grigorij Raszputyin meggyilkolásának hiteles története. Fordította: Bozai Ágota, Cephalion Művészeti és Könyvkiadó Kft., Szentendre, 2007, (303 o.), (3.400.-Ft)

Mint tudjuk, – s egy korábbi recenziómban taglaltam is – nehéz az igazi Raszputyinról képet adni. Nemcsak a muzsik titokzatossága teszi ezt nehezzé, hanem a róla kialakított vélemények különbözősége is. Tény, hogy a 20. században Raszputyin az emberek számára orgiáiról és szexbotrányairól, hipnotikus tudásáról volt ismert. Könyvek, filmek sokasága is ezt a negatív képet erősítette sokáig. A történészek az 1990-es évekig szintén negatív figuraként tartották számon. Ezzel szemben napjainkban különös módon éledt újjá a muzsik. A nemzeti, nacionalista ideológia része lett Oroszországban, a monarchisták körében. Sőt, a történetírók is árnyaltabban fogalmazzanak róla, előnyös megvilágításban tüntetik fel a személyiségét.

Vajon miért van az, hogy egy távoli szibériai faluból származó, az utolsó orosz cár kegyeltjévé lett parasztember élete és halála jobban izgatja az utókort, mint az orosz történelem bármely eseménye. „Miért van több hazugság és palástolás, mint igazság meggyilkolásának történetében? ... Mi rejlik a tények, pletykák, misztikumok, legendák és koholmányok szövevénye mögött?”¹

Ezek a kérdések foglalkoztatták Andrew Cook történészt, amikor könyvének elkészítésébe belevágott. A szerzőről tudnunk kell, hogy sok évig külügyi és védelmi szakértőként dolgozott Nagy-Britanniában. Kapcsolatai lehetővé tették számára, hogy bejusson és kutathasson mások számára hozzáférhetetlen titkosszolgálati archívumokban. Oroszországban folytatott kiterjedt kutatásai mellett ő az ötödik történész, akinek az 1992-es „Waldegrave Kezdeményezés” alapján a kabinetiroda engedélyt adott a nyilvánosságra soha sem hozható M16 (brit titkosszolgálati) dokumentumokba való betekintésre. Kutatásai eredményeképpen készítette el a BBC Timewatch a Ki ölte meg Raszputyint? (Who Killed Rasputin?) című dokumentumfilmet, melynek történész szakértője volt. Legnagyobb felfedezéseit azonban a film bemutatása után tette, s ezek először a Megölni Raszputyint című művében kerültek nyilvánosságra.

A könyv magyarul 2007-ben jelent meg Bozai Ágota fordításában, a Cephalion Művészeti és Könyvkiadó Kft. gondozásában. Sajnos nem hibák nélkül. Az egyik legszembetűnőbb problémát már a címben felfedezhetjük, a védőborítón ugyanis más főcímet adtak meg (Megölni Raszputyint), mint ami a könyvben mindenhol szerepel (Raszputyint megölni). Ez azonban nem több bosszantó nyomdai bakinál, ám a több helyen előforduló helyesírási hibákat (pl.: 137. oldal – Blok, angol költő neve helyett Block szerepel), fogalmazási nehézségeket már felróhatjuk a Kiadó-nak.

Cook izgalmas historiális oknyomozása azonban kiváló. Kiindulópontja a közismert szcenárió. Raszputyint 1916. december 16-17. éjszakáján először megmérgezték, majd megverték, lelőtték, végül jeges folyóba dobták. A tettesek ismert arisztokraták voltak. Feliksz Juszupov herceg, Vlagyimir Puriskevics szélsőjobboldali Duma képviselő, Sztanyiszlav Lazover orvos, Alekszandr Szuhotyin hadnagy és a cár kedvenc unokaöccse Dimitrij Pavlovics nagyherceg. „Motivációjuk azon aggodalmuk volt, hogy Raszputyinnak túl nagy befolyása van II. Miklós cárra és feleségére, Alekszandra cárnéra.”²

A köszönetnyilvánítás és az orosz dátumokkal való megismerkedés (nagy érdeme az író-nak, hogy a könyv egyes fejezeteiben párhuzamosan használja a Gergely-naptárral az orosz dátumokat), majd a bevezetést követően 12 fejezetben kísérhetjük figyelemmel, ahogy a szerző újranyomozza „az örült szerzetes” gyilkosságának történetét.

Az események felgöngyölítése ott kezdődik, amikor a rendőrség megtalálja a szerzetes holttestét, s megpróbálja az ügyet megoldani (Embervadászat, A gyanú árnyéka, Testi bizonyíték c. fejezetekben). Cook munkáját dicséri, hogy nemcsak az oroszországi levéltárakat bújta éveken át, s közölt forrásértékű adatokat, de az eredeti boncolási jegyzőkönyvet és orvosi jelentéseket is újraértelmezte szakemberek segítségével.

Levéltári adatokra támaszkodva tárja fel a szerző, hogy három nyomozás is indult Raszputyin halála ügyében, ezeket azonban azonnal leállították, amikor kiderült, hogy az összeesküvésben a cári család tagjai is érintettek.

A negyedik fejezet a századfordulón az Orosz Birodalomban szolgálatot teljesítő brit tisztet mutatja be, az ötödik fejezettől kezdődően pedig azokat az eseményeket ismerjük meg a muzsik és a cári család életéből, melyek a tragédiához vezettek. Cook a tények részletes fölsorakoztatásával remekül adja vissza az abszolút monarchia bomlásának, a társadalmi káoszhoz a hangulatát; az összeomlástól, a bizonytalan jövőtől való félelemnek azt a közegét, amelyben a szent-

pétervári udvar egy részének - s mindenekelőtt a százmilliónyi ember fölött uralkodó cári házaspárnak - a döntéseit mindinkább eluralta az okkultizmus.

Mint tudjuk az emberként derék és tisztességes, de uralkodóként erélytelen Miklós erősen felesége befolyása alatt állt, aki férjénél műveltebb, erős akaratú és uralomvágyó asszony volt. Ráadásul sokáig feszültségben élt a vele ellenséges udvari környezetben. Érzelmi labilitását csak fokozta, hogy négy lányt szült, majd amikor megszületett a trónörökös, titkolnia kellett, hogy fia vérzékeny. Férjével együtt a misztikában kerestek vigaszt. Várták azt a személyt, aki lelki támaszt nyújt nekik, megóvja a haláltól kisfiúkat, és tanácsaival megerősíti a dinasztia helyzetét. Több szemlélyel próbálkoztak, míg 1905 novemberében megismerték Raszputyint. Jelenléte nyugtatólag hatott a cári családra (elfogadták véleményét, sőt Alekszandra számára szinte csak az ő véleménye volt a helyes!) és a beteg cárevicsre is.

A leírások szerint magabiztos fellépésű, szuggesztív muzsiknak származása ráadásul előnyére is vált, hiszen a Carszkoje Szelóból jószerivel ki sem mozduló cár és cárné számára a sztarecban maga az orosz nép nyilvánult meg; a nép, amelyről az uralkodónak gondoskodni Istentől kapott hivatása.

Kezdetben a cári család magánügyének tekintette kapcsolatát Grigorij atyával, aki nem kért tőlük ellenszolgáltatást (akkor még), puritán módon élt, és nem szól bele a nagypolitikába. Ez az állapot azonban nem tartott sokáig. Kihasználva magas kapcsolatát, a fontos állami és politikai pozíciókban, valamint az ugyancsak a cártól függő Szent Szinódusban (az ortodox egyház legfelső szervében) hamarosan egyre-másra bukkantak fel az emberei. Noha a kinevezések kivétel nélkül Raszputyin javallatára történtek, sokakban élt a gyanú, hogy a sztarec maga is eszköz az ún. balti bárók, az orosz arisztokrácia németes vonala kezében. A muzsik mind erősebb befolyása, a cári hatalomnak és általában a monarchiának a mind megállíthatatlanabb tekintélyvesztése - amelyhez Raszputyin botrányos tettei is hozzájárultak -, s nem utolsósorban az Oroszország világháborús kilátásai miatti aggodalom okán a szentpétervári elit körében már a gyilkosság előtt évekkel korábban is napirenden volt Raszputyin (s ha kell, a cárné) eltávolítása.

Végül bekövetkezett a gyilkosság, melyről a résztvevők majd mindegyike megírta a saját verzióját. Andrew Cook valamennyi memoárt elemzi, az ellentmondásokra megpróbál magyarázatot adni. Következtetése szerint – bár a résztvevők mindegyike lőtt, vagy szúrt, de - Raszputyint egy brit ügynök gyilkolta meg. A végzetes fejlövést - kivégzésszerűen, közvetlen közélről - egy angol titkosszolgálati tiszt, Oswald Rayner adta le a már több sebből vérző, de még élő muzsikra. A mozaikok összerakásából Cook szerint egyértelmű: Nagy-Britannia (és az antant) eminens érde-

ke volt Oroszország világháborúban tartása - azaz a keleti front fenntartása -, hogy Németország kénytelen legyen megosztani a haderejét. Márpedig úgy tűnt Raszputyin befolyása révén képes lett volna rávenni a cárt, hogy kössön békét Németországgal. Ha ez 1916-ban bekövetkezett volna, a szerző szerint a németek 350 000 katonát tudtak volna átcsoportosítani a nyugati frontra.

A könyv tanúsága szerint Rayner 1916-ban, Raszputyin halálakor épp Szentpéterváron dolgozott. Raynernek ráadásul közeli barátja volt még az egyetemről Feliksz Juszupov herceg, akinek palotájában a gyilkosság történt. Juszupovnak valószínűleg fontos szerepe volt a gyilkosság előkészítésében, de - mint a könyv legizgalmasabb fejezeteiből (8-11.) kiderül – az igazi tettesek mégsem az arisztokrata összeesküvők voltak.

A legfrissebb orvosszakértői vizsgálat teljesen ellentmond a résztvevők által közölt történeteknek. A Raszputyin holttestéről készült fotókon ugyanis jól látszik – a két memoárokban elismert lövés mellett - egy harmadik golyó ütötte seb is, méghozzá a koponya közepén. Ez utóbbi, pontos célzást igénylő - és nyilván halálos - lövést a kutatók szerint nem adhatta le más, mint profi gyilkos. A lövést ezen kívül közlő adták le, márpedig Puriskevics messziről és hátulról lőtt az áldozatra. A három golyónyom mind eltérő méretű, és a bűnügyi orvos- szakértők mára azt is kiderítették, hogy a golyókat három különböző fegyverből lötték ki. Cook szerint csakis a palotában titokban várakozó Rayner - akinek legfőbb érdeke volt, hogy holtan lássa Raszputyint - lehetett a harmadik fegyveres. A holttest felfedezése után a palotáról készült rendőrségi fotókon egy hosszú, egyenes vércsík látható, mely átszeli az udvart, és egy vértócsában végződik a kapunál, ahol egy autó várakozhatott. Cook szerint a történet vége az lehetett, hogy Juszupov és Puriskevics, miután rálőttek Raszputyinra, a testet a kocsihoz cipelték, mert el akarták szállítani. A szerzetes azonban életjeleket mutatott, mire az angol ügynök habozás nélkül fejbe lőtte.

Rayner részvételét mind felettesei, mind orosz tettestársai eltitkolták, utóbbiak ugyanis maguk akarták learatni a dicsőséget. Cook verzióját támasztja alá az a belső üzenetváltás is, mely Rayner két szentpétervári felettese, John Scale és Stephen Alley között zajlott. Utóbbiak a gyilkosság időpontjában épp nem tartózkodtak a városban. „Bár a dolgok nem épp terveinknek megfelelően alakultak, célunkat teljes mértékben elértük. Mindenki kedvezően fogadta a "Sötét Erők" [Raszputyin fedőneve] pusztulását, bár feltettek pár kellemetlen kérdést a résztvevők szélesebb körével kapcsolatban. Rayner igyekszik elvarni bizonyos szálakat, ám mihelyst visszatér, egész biztosan tájékoztatja Önt”³ - olvasható az angol ügynökök levelében.

Ha Rayner volt is a gyilkos, soha nem beszélt arról, amit tett. 1961-es halála előtt ugyanis minden papírját elégette, és titkát magával vitte a sírba. Még a háború befejezése előtt távozott

Oroszországból, és 1920-tól a Daily Telegraph finnországi tudósítójaként dolgozott. Élete utolsó éveit az oxfordshire-i Botley faluban töltötte, ahol a helyi templom alapkezelője volt. Egyetlen fia - kit Juszipov emlékére Felixnek keresztelt - 1965-ben, apja halála után négy évvel halt meg.

Grigorij Raszputyin valószínűleg a legismertebb, de legkevésbé értett figura azon események sorában, amelyek végül, több mint kilencven évvel ezelőtt az orosz cárság bukásához vezettek. A trón mögött álló hatalomként való fellépése, politikai szerepe mára már elhomályosult, elnyomta a magánélete, személyisége iránti élénk érdeklődés. Halála óta az összeesküvés-elméletek hívóinek célkeresztjébe került, sok furcsa históriát megismerhettünk azzal kapcsolatban, hogy miként halhatott meg. Andrew Cook történész megdöbbentően új bizonyítékok, korábban publikálatlan dokumentumok, naplók, boncolási jegyzőkönyvek, és titkosszolgálati jelentések alapján teljesen új megvilágításba helyezte a szerzetes halálának rejtélyét gondolatébresztő, izgalmas művével. Könyvéhez jól használható kronológiai mutatót, érdekes fotókat, személynévmutatót és persze alapos jegyzeteket és forrásjegyzéket mellékel.

Összességében - a nyelvtani hibák ellenére - igen hasznos tudományos és egyben olvasmányos kézikönyvről van szó, amit bátran ajánlok a történelem iránt érdeklődőknek, diákoknak, sőt kutatóknak is, hiszen bővíti mindenki tudását a korszakról, megkönnyíti Raszputyin életének minden részletéhez a belépést, hozzáférést.

Páll Andrea

¹ Andrew Cook: Megölni Raszputyint. Cephalion Kiadó, 2007. 11.o.

² Uo. 10.o.

³ Uo. 208.o.